

називається революцією. Одночасно автори задають ще одне запитання: чому перші дві українські національні революції зазнали поразки, так і не зумівши наповнити створений ціною немислимих жертв "каркас" державності реальним позитивним змістом? Без відповіді на це "питання питань" годі й думати про розвиток політичної та економічної системи сучасної України.

Таким чином, видання "Україна Incoqnitа" цінне підбором цікавих, малодосліджених сторінок української історії, дискусійних проблем, воно змушує мислити, шукати істину, породжує почуття гідності і гордості за український народ, його історію.

Ю.І.Поп

**СУЧАСНЕ ЧЕСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО. З. МАНСФЕЛЬДОВА, М. ТУЧЕК /КОЛЛ.
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ АН ЧР. - Прага, 2002. - 381 с.
SOUCASNA CESKA SPOLECNOST. Z. MANSFELDOVA, M. TUCEK fEDJ.
SOCIOLOGICKY USTAV AV £R. - Praha, 2002. - 381 s.**

Десятиліття падіння комуністичного режиму в Центральній Європі зокрема б чехословаччині, СТАЛО ПРИВОДОМ ДО РОЗДУМІВ ЧЕСЬКИХ ПУБЛІЦИСТІВ І ДОСЛІДНИКІВ Про 7Є. ЯКИХ є чеське суспільство після його радикальної трансформації. Більшість матеріалів на шо тему носить публіцистичний характер і вони не виділяються глибиною аналізу. Для таких ^радь притаманна суб'єктивність, однобокий характер.

Група чеських вчених із Соціологічного інституту АН ЧР зробила спроб) ааги критичний образ сучасного чеського суспільства у 18 статтях і розділах колективної прані „Сучасне чеське суспільство - соціологічне дослідження". В короткій рецензії немає можливості проаналізувати увесь матеріал монографії. Тому ми зупинимось лише на рисах трансформації, соціальної стратифікації і структурі сучасного чеського суспільства.

На основі сучасних емпіричних даних Я. Червенка спробував дати картину модернізації чеського суспільства 90-х років. Він підкреслює, шо соціалізму в цьому суспільстві вже немає, але спадщина його ще надзвичайно сильна. Капіталістичні виробничі відносини утвердились, але зовсім не завдяки внутрішній чеській динаміці, а швидше всього під впливом і завдяки зовнішньому іноземному капіталу, порівняно швидкому входженню чеської економіки в економіку високорозвинутої Західної Європи. Цьому сприяли, на думку Я. Червенки, специфічні чеські передумови. Як відомо, чеські історичні землі мають столітню індустриальну традицію, високу культуру праці населення, високу його освіченість, яка почалася ще в період реформації XV-XVI ст. До того ж чеське суспільство має давні традиції лібералізму, конфесійної толерантності, вплив церкви порівняно незначний. Тому перехід від комуністичного „пуританізму" до відкритого суспільства західного типу в Чехії був швидким і практично безболісним. Середнього громадянина Чехії не хвилює проблема абортів, високий відсоток розлучень, рівності гомосексуалів при укладенні шлюбів, так звана „вільна сім'я" (незарєєстрована), позашлюбні діти і т.д. Порівняно швидко засвоїли чехи інформаційну технологію, і чеське суспільство за десять років має всі риси модерного інформаційного суспільства.

В той же час інший автор Павел Махонін підкреслює, шо Чехія ще далека від картини чистого капіталізму. В чеському суспільстві і психології чеха при всіх очевидних рисах соціальної нерівності ще сильні залишки зрівнювальних відносин чи то горезвісної соціалістичної „зрівнялівки". При цьому підкреслюється, шо ці посткомуністичні затишки не перешкоджають розвитку нових класових відносин, які направлені на деформацію пост-капіталістичного неформаційного суспільства.

П. Махонін у своєму розділі приводить разючі факти залишкової „зрівнялівки". Так, працівники бюджетної сфери з відносно високим рівнем освіти, педагоги всіх рівнів, лікарі, працівники культурної і соціальної сфери при високій соціальній престижності їх професій,

мають фінансову винагороду (зарплату) на рівні кваліфікованих робітників або навіть нижчу від них.

Всі автори книги відзначають швидкий процес розшарування чеського суспільства, його майнову поляризацію. Відносно швидко багатіють підприємці, менеджери, особи, які отримали майно своїх предків в процесі реституції (повернення націоналізованого комуністами майна), спеціалісти модерних галузей, працівники „шоубізнесу”, спортсмени-професіонали.

На протилежному полюсі знаходяться верстви бідних: безробітні, некваліфіковані працівники, які зайняті в неперспективних галузях, в сільському господарстві, легкій промисловості, державному управлінні (на його нижньому рівні), неповні та багатодітні сім'ї, пенсіонери, інваліди. Сюди належать також підприємці (дрібні)-невдахи, соціально непристосовані особи, частина ромської (циганської) общини, жителі регіонів з застарілою промисловістю і ризикованого землеробства (гірська частина).

Бідність останніх збільшується, як вказують автори дослідження, за рахунок таких залишкових явищ в психології людей як прагнення до „перерозподілу”, державного патерналізму (захисту), тієї ж „зрівнялівки”. Комплекс таких „залишків” діє у частини населення (бідних) демобілізує і демотиваційно. Ці кола „все ще чекають, що їм „не дадуть впасти на дно”, тобто залишається вироблена при соціалізмі психологія з „протягнутою рукою” до держави.

Чеські дослідники вказують також на визріваючі в чеському суспільстві соціальні конфлікти. Так Іржі Вечерник підкреслює, що в „зразковій трансформації і лібералізації”, як її невпинно зображав і пропагував її головний автор Вацлав Клаус, далеко не все було коректно, а тим більше гладко і справедливо. Він сам і особи із його урядового оточення підігрували і активно сильним „діючим особам”. Традиційні крупні концерни і фірми і після їх приватизації отримували щедрі кредити від державних банків. Нові середні і дрібні фірми залишені напризволяще перед нерівноправною конкуренцією. Ліберали із оточення В. Клауса так і не зважилися на ліквідацію уявної соціалістичної, максимальної зайнятості у великих фірмах, що чеські дослідники називають „складуванням праці”. Так звані „ліберально-консервативні” урядові кабінети 90-х років навіть не приступили до модернізації, якщо не ліквідації, системи соціальної допомоги і субсидій по безробіттю, „на дітей”, слабким соціальним групам (циганам). Вони її тільки ускладнили, зробили демотиваційною (субсидії по безробіттю вище мінімальної зарплати). І як результат - безробітні ведуть порівняно „легке життя” за рахунок субсидій порівняно зі скромним життєвим рівнем некваліфікованих працівників і молодих, які тільки починають трудове життя.

Росте напруга між так званим „середнім класом” підприємців і „вищим класом” багатих. „Середні” не мають доступу до кредитного капіталу і з великими труднощами утримуються „на поверхні”. Багаті порівняно легко багатіють, бідні забезпечені субсидіями і вся ця система здатна викликати вибух, якому може запобігти тільки жорстка система фінансових витрат, яка контролюється з центру Європейського Союзу.

Процес трансформації чеської політичної сцени аналізується в статті Клари Влахової. Вона вважає, що розстановка політичних сил в Чехії наблизилась до західноєвропейської моделі. Ліва частина політичного спектру вже не асоціюється з комуносоціалістичним авторитаризмом, права, консервативна, - з аморфним лібералізмом. Але і тут в 90-х роках відбулася головна підміна понять. Декларативні консерватори із оточення лідера „Громадянської демократичної партії” В. Клауса в першій половині 90-х р. на практиці здійснили ліву політику в сфері приватизації (т.зв. „капіталізація без капіталу”), передача національного майна в руки вітчизняних фірм і асоціацій, які покривали відсутність капіталу кредитами державних банків, більшу частину із яких вони не повертали, і їх оплатила або оплачує держава, тобто суспільство в цілому; відмовилися від приватизації банків і таким чином привели їх до краху.

Отримавши таку „спадщину”, лівий соціал-демократичний уряд Мілоша Земана у

другій половині 90-х рр. змушений був на практиці проводити ліберально-консервативну політику, завершив приватизацію банків (тепер вже з значними фінансовими втратами), залучаючи різними методами в країну іноземний капітал.

Кінець трансформації ознаменувався в Чехії і тим, що зійшли з політичної сцени „мужі” 1989 р. як ліберально-демократичного символу президента Вацлава Гавела, так і „революційно-авторитарних” особистостей Вацлава Клауса і Мілоша Земана.

В книзі розглядаються також проблеми інтеграції Західної і Центральної Європи, національної державності, можливість федералізації Європи і глобалізації. Аналізується також споживча сфера чеського суспільства та її тенденції, проблеми демографії, шкала цінностей окремих соціальних груп, чоловіків і жінок, молоді, школярів, їх вчителів і вихователів, система освіти і освітніх цінностей та пріоритетів.

Книга на сьогоднішній день є найбільш повною картиною, своєрідним аналітичним дзеркалом сучасного чеського суспільства.

Ї.М. Ромашок, О.Г. Лойко

С.С.ПАДАЛКА. УКРАЇНА 60-90-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ. ДЕРЖАВНІСТЬ В ІСТОРИЧНІЙ ПЛОЩИНІ ТОТАЛІТАРИЗМУ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ.- Київ: Ін-т історії України, 2000.-390 С.

У монографії в контексті історизму фактично вперше висвітлюються передумови та трансформації української державності в умовах тоталітаризму та посттоталітаризму. Діяльність органів державної влади УРСР і незалежної України показується через призму життєдіяльності українського села.

Робота актуальна, малодосліджена саме в такому контексті. Активний процес розбудови незалежної держави потребує аналізу історичного досвіду, його наукового переосмислення та узагальнення процесів розбудови незалежної держави - і особливо функціонування держави і влади. Демократичне суспільство вимагає особливої організації держави, її максимального наближення до суспільних потреб. У 90-ті рр. в Україні державотворчий процес розвивався дуже непросто - відчувалося тяготіння негативного досвіду тоталітарного минулого. Отже, основна мета роботи і полягає у дослідженні механізмів функціонування тоталітарної і незалежної держав, у хронологічних межах 60-90-х рр. Саме в цей час криза тоталітарної держави не лише спричинила її розпад, а й заклала передумови для появи незалежної Української держави.

Новаторством даної роботи є те, що автор розглядає державний механізм через призму його впливу на життєдіяльність села: організацію матеріального виробництва, розв'язання соціальних, побутових, державних проблем селянства. Саме вони є найяскравішим індикатором ефективності державної влади, її політики.

Монографія оригінально структурована, питання історії незалежної держави подаються окремою частиною. Це винятково важливо, оскільки з цього боку проводиться розмежування двох протилежних за формою і змістом організацій державності, а з іншого - показується їх процес трансформації, зникнення тоталітарної і народження незалежної держави.

Робота виконана на солідній джерельній базі. Це - оприлюднені офіційні документи органів державної влади і управління, закони України, статистичні збірники, матеріали центральних та поточних архівів, публікації періодичних видань тощо.

Автор цікаво і переконливо розкриває природу, суть і внутрішню організацію тоталітарної держави. Цілком слушним є висновок, що Компартія була сформована за унітарноцентралістським принципом з тим, щоб успішно утримувати владу та управляти суспільством. В роботі аргументовано доведено, що аграрна політика КПРС-КПУ була спрямована на щонайвищу експлуатацію сільського господарства і непаритетне, другорядне його становище порівняно з промисловістю.

Велику увагу автор приділяє проблемам розбудови незалежної держави, аналізує успіхи, труднощі і прорахунки. В книзі прослідковується виваженість, дослідник уникає, з